

Генадій БОНДАРЕНКО, Микола КУЗЬМИЧ

Вшанування історичних постатей та важливих подій у пам'ятниках Луцька

Здобуття Україною незалежності у серпні 1991 р. дало поштовх для розвитку культури нашої держави на національній основі. Змінилися ідеологічні пріоритети, в тому числі й ставлення до пам'яток історії та культури. Так, уже 25 серпня 1991 р. виконком Луцької міської ради ухвалив рішення про демонтаж пам'ятника В. Леніну у центрі міста. Впродовж 1991–1992 рр. на Волині були в основному демонтовані й зняті з-під охорони держави пам'ятники, що не мали історико-культурної цінності. У Волинській області у 1990 р. охоронялося понад 100 пам'ятників мистецтва, з яких понад 80 – В. Леніну – символу радянської комуністичної влади [3, 401]. У Луцьку демонтовані всі військові монументи з літаком, танком, гарматою.

Частина пам'ятників радянського часу залишилася, і тому їм приділено увагу в цій публікації як важливому свідченню історичної пам'яті, яка формувалася під впливом політичного мислення у руслі комуністичної ідеології. Серед них залишилися в граніті та бронзі імена Степана Бойка (скульптор А. Неверов) – діяча КПЗУ [12, 18], Паші Савельєвої (скульптор В. Борисенко, архітектор В. Подольський) – луцької підпільниці у роки Другої світової війни [7, 10], пам'ятник, який був нещодавно зруйнований, і робітнику – символів праці, біля електроапаратного заводу. Ще з кінця 1950-х рр. стоїть у районі цукрового заводу пам'ятник Тарасові Шевченку – перший у Волинській області [8, 60]. У трьох пам'ятниках прославлено ім'я Лесі Українки. Вони розташовані: один – у парку культури і відпочинку з 1966 р. (скульптор Лев Муравін, архітектор Ростислав Метельницький), другий – на Театральній площі з 1977 р. (скульптори Микола Обезюк, Андрій Німенко, архітектори Валентин Жигулін та Сергій Кілеско) [фото 1]; третій – погруддя, встановлений у 1986 р., біля корпусу № 1 Волинського національного університету (скульптор Галина Кальченко).

Найбільшим пам'ятко-архітектурним комплексом Луцька (7500 кв. м.) є Меморіал Вічної Слави, відкритий 29 жовтня 1977 р., який поступово наповнюється новими пам'ятками історії краю. Авторами є народний художник УРСР, скульптор М. Вронський, архітектор В. Грезділов, а співавторами – Г. Бородін та Г. Годлевський. У центрі Меморіалу сорокаметровий обеліск з чорного граніту, який увінчує двометровий покритий золотом орден Перемоги. Біля підніжжя обеліска дев'ятиметрова бронзова скульптура жінки з лавровою гілкою у лівій руці. Перед нею горить

вічний вогонь. На бічних гранях обеліска – вилиті з бронзи два горельєфи: визволителів Луцька і народних месників.

Площу навколо обеліска обрамлює апсида з чорного граніту з викладеними на ній назвами фронтів, армій, корпусів, дивізій, прикордонних загонів та застав, партизанських з'єднань і загонів, які брали участь у захисті та визволенні області. Від центрального обеліска алея веде до центральної братської могили, де на бронзових плитах вилиті прізвища понад 1800 воїнів, які загинули в боях при визволенні міста. На плитах – барельєфи Героїв Радянського Союзу. Напроти Меморіалу зі сторони вулиці Шопена – також алея з іменами Героїв Радянського Союзу. В центрі братської могили – скульптура смертельно пораненого воїна з автоматом у правій руці. Неподалік – плити з прізвищами партійних, радянських, комсомольських працівників, які загинули від рук українських націоналістів у 1944–1949 рр. Трохи далі – плити з прізвищами волинян воїнів-інтернаціоналістів, які брали участь у різних військових конфліктах і які загинули в Афганістані [7, 6–7]. У березні 2002 р. поруч відкрито пам'ятник загиблим воїнам-афганцям. Центральними фігурами монумента є гранітна стела, проріз якої зображує хрест, а біля його підніжжя – посивіла мати, що оплакує героїв. Скульптор – Олег Байдуков, архітектор – Андрюш Бідзіля [6]. Поруч – плита в пам'ять волинян останнього воєнного призову, які загинули у саратовських таборах від тяжкої праці, голоду і хвороб.

У західній частині Меморіалу – стіна Скорботи з назвами 107 спалених окупантами сіл, відомостями про загальні втрати населення області у війні, знищення військовополонених та горельєфом «Прокляття фашизму». Поруч пам'ятник, відкритий 24 березня 2002 р., яким вшановано трагічну долю українців Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини [фото 2].

22 серпня 2008 р. на Меморіалі відкрито пам'ятник ліквідаторам аварії на ЧАЕС та постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 року. Скульптор – Василь Гурмак [11; фото 3].

Крім цього у Луцьку в радянський час встановлено ще кілька пам'ятників, якими вшановано жертви Другої світової війни. Один з них – у Старому місті в кінці вулиці Драгоманова понад р. Стир – на місці розстрілу учасників луцького антифашистського підпілля 1941–1944 рр. Інший – в районі вулиці Гнідавської на пагорбі – символічний гранітний камінь з написом «Жертвам фашизму від громадян міста Луцька». Поруч нещодавно насипано дві символічні могили і встановлено дерев'яні хрести з написами. На одному – «Братська могила жертв другої світової війни (Кількість похованих не встановлено)», на іншому – «Братська могила жертв фашизму 1941-1942 р.р. Тут перепоховано останки 370 військовослужбовців».

*Вшанування історичних постатей та важливих подій
у пам'ятниках Луцька*

У 1990 р. в районі цукрового заводу, біля села Полонка, створено меморіал жертвам геноциду і відкрито пам'ятник на трьохметровому насипаному пагорбі. На плитах із лабрадориту, базальту і габро вибиті тексти на українській мові, на їдиш та івриті: «Жертвам фашистського геноциду від лучан», «На цьому місці, в серпні 1942 року німецько-фашистськими загарбниками розстріляно 25658 громадян єврейської національності – жителів Луцька та околиць. Вічна Вам пам'ять». До 1990 р. на цьому місці були встановлені пам'ятний стовп (1944 р.) та пам'ятник із залізобетону (1986 р.) [5, 34–35].

Слід наголосити, що державницькі пріоритети у Луцьку яскраво проявились ще на зорі нашої державності. Так, уже в листопаді 1992 р. встановлено пам'ятник у вигляді стели з зображенням тризуба на місці поховання генерала армії УНР Олекси Алмазова (1879–1936). За часів радянської влади його могила була зруйнована, і лише в 1989 р. тут встановлено дубовий хрест, який простояв до часу відкриття нового пам'ятника [10]. Очевидно, приблизно в той самий час поруч встановили ще одну пам'ятну стелу – пілотам Української Народної Республіки (сквер навпроти гімназії № 4, пр. Волі).

5 березня 1995 р. – перед головним корпусом Волинського університету відкрито пам'ятник Т. Шевченку, споруджений на пожертви громадян (пр. Волі, 13). Скульптор – Едвард Кунцевич, архітектори – Олег Стукалов та Андрюш Бідзіля. Існує версія, що в 1846 р. у складі Київської археографічної комісії у цьому краї перебував поет [3, 355–356; 4, 30; фото 4].

23 квітня 2000 р. – біля Луцької міської ради відкрито пам'ятник покровителю міста Святому Миколаю (вул. Б. Хмельницького). Скульптор – Ярослав Скакун, архітектор – Андрюш Бідзіля [9, 154; фото 5]. У цьому ж році на площі Ринок у Старому місті відкрито пам'ятний знак на честь двохтисячоліття Різдва Христового. Скульптор – Микола Сівак [9, 34].

22 серпня 2001 р. – до 10-ї річниці незалежності на Київському майдані відкрито пам'ятник «Борцям за волю і незалежність України» [1]. Згодом, 2 листопада 2001 р., на перетині проспектів Грушевського і Перемоги відкрито бронзовий пам'ятник першому президенту УНР Михайлові Грушевському (1866-1934). Скульптор – Ярослав Скакун, архітектор – Андрюш Бідзіля [2; фото 6].

Крім цього у Старому місті (вул. Кафедральна) є цілий комплекс пам'ятних знаків, які свідчать про один із злочинів радянської влади у перші дні Великої Вітчизняної війни – розстріл кількох тисяч в'язнів Луцької в'язниці. На одній із пам'ятних плит – застережливий напис для нащадків «Тим, хто прийде після нас. Ми полягли за Вашу Свободу. Бережіть її! 23 червня 1941». Неподалік, власне біля стіни колишньої в'язниці (нині тут

монастир), – дерев'яний хрест, під яким напис на плиті «Розстріляним в'язням Луцької тюрми 23–24 червня 1941 року». На стіні внутрішнього двору монастиря знаходиться цілий ряд пам'ятних дощок з прізвищами розстріляних в'язнів та назвами населених пунктів, де вони мешкали. Під ними – плита з написом «Пам'ять людська не забуде повік Братських могил стогін і крик. 23 червня 1996». У 2004 р. біля костелу Св. Петра і Павла на вшанування загиблих споруджено пам'ятник. Архітектор – Андрощ Бідзіля.

Цікавою для мешканців та гостей міста є скульптура солдата Швейка – гумористичного персонажу книги Ярослава Гашека, розташована на вулиці Лесі Українки біля пивного бару [фото 7].

Процес створення і встановлення нових пам'ятників продовжується. У районі 33-го кварталу біля Будинку урочистих подій буде встановлено пам'ятник Степану Бандері, біля обласної бібліотеки по вулиці Шопена – пам'ятник Олені Пчілці, ім'я якої носить бібліотека, а біля Хрестовоздвиженської церкви у Старому місті – пам'ятник християнському милосердю, як вдячність волинянам, які рятували від голоду людей з інших регіонів України.

Багато в обласному центрі не тільки пам'ятників, а й пам'ятних знаків, дощок меморіальних та інформаційних, які вшановують важливі події та видатних діячів України і Волині. Їхнє представлення в окремій публікації дозволить зрозуміти весь ареал історичної пам'яті, який вони засвідчують у межах Луцька.

Таким чином, роки української державності для Луцька стали поверненням до національної пам'яті, часом вшанування видатних особистостей та важливих подій нашої історії у зразках монументального мистецтва. Завдяки цьому теперішні та майбутні покоління дізнаються про такі сторінки нашої історії, про які ще не так давно не прийнято було згадувати. А це спонукає замислитись над нашою такою непростю історією. Однак і досі ще багато імен та подій чекають повернення із забуття та належного пошанування.

Література

1. Алексеев В. Волинь вшановує борців за незалежність // Досвітня зоря. – 2001. – 23 серпня. – С. 2.
2. Алексеев В. Давай з тобою поговоримо про Україну і свій рід... // Досвітня зоря. – 2001. – 8 листопада. – С. 1–2.
3. Бортніков В. І., Надольський Й. Е., Денисюк В. Т. та ін. Волинь на зламі століть: історія краю (1989–2000 рр.). – Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 694 с.; 420 іл.
4. Волинь туристична. Путівник (укр. та англ. мовами). Серія «Україна запрошує». – К: Світ успіху, 2008. – 364 с.

*Вшанування історичних постатей та важливих подій
у пам'ятниках Луцька*

5. Наконечный В. А. На еврейской волне: Статьи. На укр. и рус. языках. – Луцк: Надстир'я, 2006. – 180 с.
6. Пам'ятник загиблим воїнам-афганцям у Луцьку // Урядовий кур'єр (електронне видання). – 2002. – 29 березня.
7. Пам'ять людська не забуде повік...: Краєзнавчий довідник. – Луцк: Надстир'я, 2006. – 120 с.
8. Пушкар Н. Гнідавський цукровий завод – флагман цукрової промисловості // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Луцький район: історія, сучасність, перспективи. Матеріали ХХІІ обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 15-річчю Незалежності України, 40-річчю Луцького району та 50-річчю Торчинського народного історичного музею. Луцьк–Торчин, 9–10 грудня 2006 р. –Луцьк, 2007. – С. 59–60.
9. Пясецький В. Е., Мандзюк Ф. Г. Вулиці і майдани Луцька: Історико-краєзнавчий довідник. – Луцк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 400 с., 48 кол.
10. Романюк Н. Алмазов після диктатури пролетаріату // Україна молода. – 1992. – 17 листопада. – С. 4.
11. Увіковічили пам'ять ліквідаторів аварії на ЧАЕС // www.voladm.gov.ua. (22.08.08).
12. Філатенко А. Пам'ятники бойової слави на Волині. – Львів: Каменяр, 1976. – 80 с.

Фото 1. Пам'ятник Лесі Українці на Театральному майдані.

Фото 2. Пам'ятник українцям Холмщини, Підляшшя,
Надсяння, Лемківщини, Бойківщини.

Фото 3. Пам'ятник ліквідаторам та постраждалим
внаслідок Чорнобильської катастрофи.

*Вшанування історичних постатей та важливих подій
у пам'ятниках Луцька*

Фото 4. Пам'ятник Тарасові Шевченку.

Фото 5. Пам'ятник Святому Миколаю.

Фото 6. Пам'ятник Михайлу Грушевському.

Фото 7. Скульптура солдата Швейка.